

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2001
FORFATTER:	Gunhild Due
TITEL:	Kolding Vagtværn 1944 – 45.
KORT RESUME:	Stiftet 19.9.1944, da politiet var taget af tyskerne og opløst 31.7.1945.

KOLDING VAGTVÆRN 1944-45

AF GUNHILD DUE

Den 19. september 1944 tog tyskerne det danske politi. Samme dag holdt Koldings borgmester Valdemar Juhl møde med forskellige tjenestemænd, og man blev enige om at danne et vagtværn „af mænd, vi kunne stole på“ til at holde ro og orden, mens politiet var ude af funktion. Halvdelen bestod af kommunalt ansatte. Alle blev udstyret med armbind og hovedbeklædning. Senere fik man 10 par gummistøvler, 11 træknipler og 9 gummi-knipler, som blev påført rapporten hver dag den første tid. Efterhånden, som tiden gik, blev rapportskriveriet desværre mere kortfattet. Ifølge en indberetning til Justitsministeriet i januar 1945 bestod Vagtværnet af 1 vagtchef, 3 vagtledere, 4 vagtassistenter, 40 vagtmænd, 1 chauffør og 1 mand til forefaldende arbejde. På Kolding Rådhus blev der indrettet lokaler for Vagtværnet. Et detentionslokale blev indrettet ved den tidligere politivagt på Rendebanen. Vagtværnets kontor var åbent hele døgnet, og mandskabsstyrken var inddelt i 8 vagthold á 5 mænd. Vagtværnet var igang fra den 20. september – vistnok som det første i landet.

Kort tid efter blev der holdt møder med borgmestre fra hele landet og departementcheferne, som jo var landets daværende styre. Her blev man enige om at følge Koldings eksempel overalt i landet dog minus et enkelt område, som jeg vil vende tilbage til.

I begyndelsen kneb det nok lidt med respekten for den nye ordensmagt, især blandt berusede personer, som man forsøgte at kalde til orden. Allerede den 22. september ville en beruset person gå til angreb på to vagtfolk med en bidetang, idet han sagde, at han bare kunne slå dem ihjel uden straf, for nu var der lovløse tilstande i landet! Bidetangen blev konfiskeret, og sagen fik en hel side i rapportbogen.

I virkeligheden ser det ud til, at folk hurtigt lærte at bruge Vagtværnet. Der var mange henvendelser om tabte ting. Det kan undre, hvor meget der tabtes – ikke mindst fra cyklernes bagagebærere. Ordentlig snor var selvfølgelig også en mangelvare dengang.

Og så var der tyverierne, især cykeltyverierne. Cyklerne var et meget vigtigt samfærdselsmiddel i en tid med opklodsede biler og dårlige kollektive transportmuligheder, og cykeldæk var mangelvare, så man forsøgte sig med reb omkring cykelhjulene. Selv fik jeg en konfirmationscykel i 1944 med trædæk sat på små fjedre. Dækket knækkede og satte sig på tværs, mens jeg i fuld fart var på vej ned ad en stejl bakke, så cyklen stod på hovedet, og jeg kurede ned ad grusvejen med hovedet forrest. Rigtige dæk var mange penge værd, derfor stjal og skrællede man cykler i store mængder. Der var flere anmeldelser hver dag, og det kan undre, at cyklerne næsten altid har stået

ulåste – måske har man heller ikke kunnet få låse.

Det var svært at få fat på tyvene. En enkel gang lykkedes det at følge en cykels rundgang: En mand har fundet sin søns stjålne cykel. Vagtværnet fandt ud af diverse handler. Tyven solgte først cyklen til A for 50 kr., A solgte cyklen til B for 35 kr. plus en brugt cykel, B solgte videre til C for 175 kr. og C solgte tilbage til B, fordi den oprindelige ejer havde fundet cyklen og forlangte den tilbage. Så let var det ingenlunde.

Alt blev stjålet. Rationeringsmærker, vasketøj, fødevarer – eksempelvis smør under transport fra mejeri til udsalgssteder. Tyske soldater blev meldt for at stjæle æbler fra haverne, selv hestehaler blev „tyvklippet“. Hele 18 hestehaler fra Teglgården i Seest. Det var ellers karlene, hestepasserne på gårdene, der plejede at have lidt ekstra fortjeneste af at klippe haler. Gartnerne avlede tobak i drivhuse og blev bestjålet flere gange. En enkelt gang fandt man tyvene ved hjælp af sporhunde. Der blev stjålet roer fra en mark og hegnstråde fra en indhegning. Foruden naturligvis gængse tyverier fra forretninger o.lign.

Mange af varerne omsattes på den sorte børs. På den ene side var folk vrede på sortbørshajerne og anmeldte dem rask væk, på den anden side var der jo ivrig handel.

Allerede den 28. september blev Vagten ringet op fra Banegården, hvor man mente, der foregik handel med tyvekoster. 4 mand blev sendt afsted og pågreb 3 mænd i tyverne fra henholdsvis København, Esbjerg og Kolding.

På grund af forskellige rygter om denne sag, citerer jeg direkte fra rapporten:

„Ovennævnte personer havde en sæk indeholdende 85 stk. beklædningsgenstande, som de forklarede at have købt i Suhmsgade i København. Det forklarede, at det var meningen at sælge genstandene på den sorte børs. Efter konference mellem fuldmægtigen og borgmesteren og efter telefonsamtale med civildommeren blev de 3 personer idømt en dragt prygl. Pryglene blev tildelt dem af 5 tilkaldte boksere, hvorefter de blev transporteret uden for byen i Zonens ambulance og sluppet løs. Denne transport for at undgå det forsamlede opløb på flere hundrede personer. Senere indleveredes to pakker fra banegårdsgarderoben indeholdende 15 beklædningsgenstande og et par træsko, som formentlig tilhørte samme“. Godt en uges tid efter dristede en af de unge mænd sig dog tilbage og udbad sig sine træsko.

Pryglestraffen blev faktisk afskaffet i slutningen af 1800-tallet, dog måtte man slå sit tyende helt til 1921, hvor revselsesretten ved lov blev afskaffet. Pryglestraffen blev for en kort periode genindført af selve storsvindleren Alberti – dog kun for voldsmænd og sædelighedsforbrydere, og ikke for økonomiske forbrydelser! Loven blev dog ophævet i 1911.

Man kan måske godt forstå, at Vagtværnets unge mænd kunne komme på ideen med pryglene, men det må være tilladt – tiderne til trods – at undre sig over, at borgmesteren og ikke mindst civildommeren kunne gå med til noget sådant. På det før omtalte møde med departementscheferne blev pryglesagen fra Kolding da også påtalt. Den slags ønskede man ikke. Det ses heller ikke oftere, i alt fald ikke i rapporterne.

Der var andre straffemetoder. Fangede man tyvene, kunne sagen gå til Civilretten, hvor

Mennesker samlet ved Kolding Rådhus for at følge sagen om pryglestraffen, den 29. september 1944. Foto: Kaj Baagø.

man kunne idømme fængsel. Små sager, som fuldskab og gadeuorden, blev ofte klaret på stedet mod, at man betalte eksempelvis 20 kr. til Børnebespisningen. Det blev til ganske mange penge, Vagtværnet således skaffede til et godt formål.

Den øverste leder af Vagtværnet var borgmester Valdemar Juhl, men daglig overordnet leder var fuldmægtig, løjtnant T.E. Castberg. Der var så en daglig vagtleder på kontoret til

at modtage anmeldelser med videre. Castberg var, måske heldigt nok, tilsyneladende en militærmand af den gamle skole. Han påtalte, hvis vagtmændene ikke opførte sig korrekt. I hans dagbog kan man læse, at han flere gange uddelte reprimander, dels over at man har ladet sig beværte på restauranter, dels over at vagtlederen tiltog sig for megen magt. Der var også advarsler mod drikkeri, og i det hele taget efterlyser han mere disciplin.

I kampen mod sortbørsfolkene foretog man i 1944 en regulær razzia mod en badeanstalt i Jernbanegade. Man mødte op med 30 mand midt om natten, idet man havde mistanke om, at man der husede lyssky elementer. 17

personer blev taget med til nærmere undersøgelse af deres papirer. Det er, hvad rapporten meddeler.

Ganske anderledes besked gives der over flere spalter i Jyske Tidende. Razziaen havde vakt opsigt. Badeanstalten tjente om natten som herberg for unge mennesker, der kom ind fra gaden og for en halv snes arbejdere og håndværkere, der ikke havde kunnet finde værelser andre steder. Jyske Tidende beskriver forholdene således: „Så snart den sidste badegæst havde forladt anstalten om eftermiddagen, blev den omdannet til et helt „badehotel“, hvor kabiner tjente som værelser i topklasse og gulve og gange som værelser til „moderate priser“. Der var noget for enhver tegnebog. Var man dårligt beslået med mønt, kunne man få en stol at sidde i, hvis man altså betalte for det. Enhver tom plads har faktisk været belagt om natten. Avisen spørger også borgmesteren om sagen, og han fortæller, at man har bedt ejeren om at sende kontrolsedler op til vagten, så man kan se, hvad det er for mennesker, man har boende. Og så vil jeg antage, at det bliver forbudt at tage penge for natlogi i disse umenneskelige omgivelser, hvor folk må ligge og sove på gulve. „I det hele taget skal vi nok vide at holde hånd i hanke med, hvor de lyssky elementer holder til i Kolding“. Såvidt borgmesteren.

Ejeren af badeanstalten forsvarede sig med, at de havde holdt herberg af medmenneskelige grunde, og at de jo ikke kunne gøre for, at der var lyssky personer iblandt, eller at nogle listede piger med ind i kabinerne.

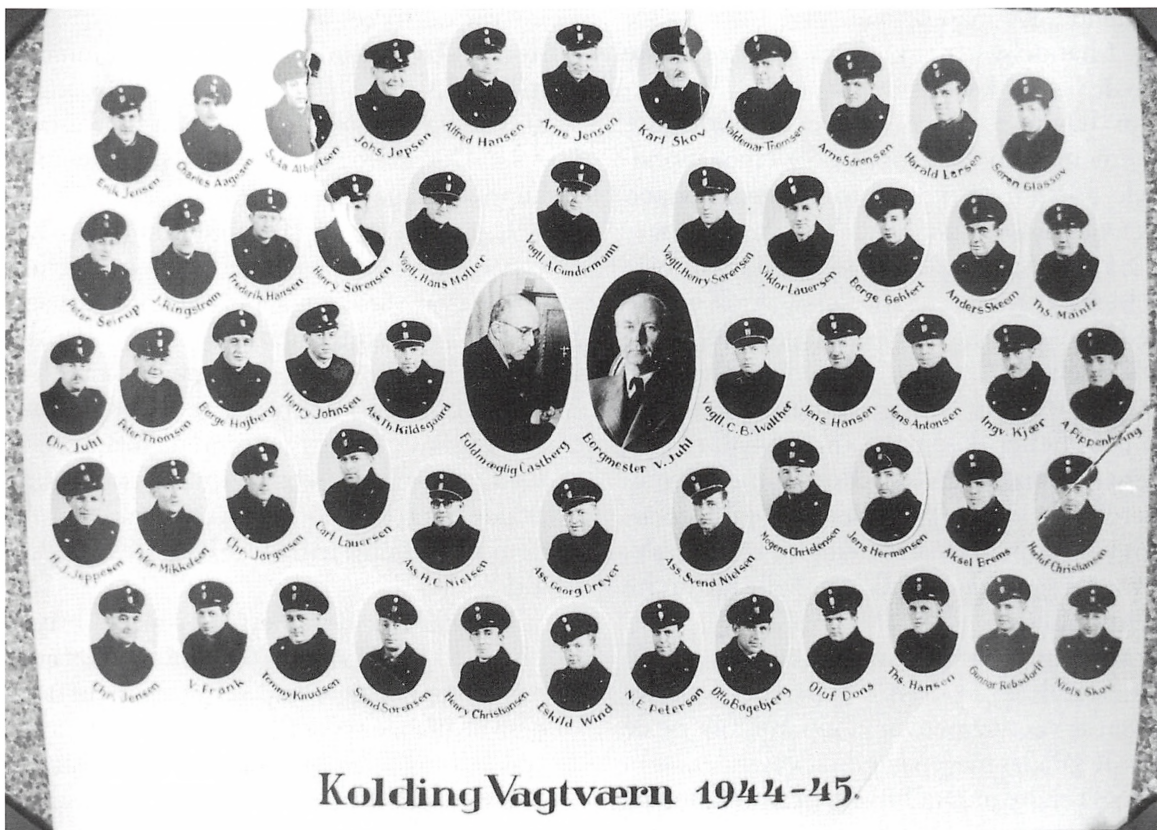
Og sandt er det, at der mere og mere manglede overnatningssteder, jo mere tyskerne beslaglagde. Ikke mindst til de mange flygtninge

fra Tyskland, der strømmede ind i landet på denne tid. Gang på gang måtte Vagtværnet prøve at hjælpe tilrejsende, der ikke kunne få nattely. Således den 19. november, hvor 5 mand henvendte sig til vagten om logi. De fik så for en enkelt gang lov til at sove på Dyrehavegårds staldloft.

Der var mange andre ting, Vagtværnet måtte tage sig af. Ikke mindst efterlyste personer på flugt fra fængsler eller fra den daværende åndssvageanstalt i Brejninge. Der var også problemer med folk, der stak af fra forsorghjemmet Overmarksgården. I bogen om Overmarksgårdens historie kan man læse om, at man ved krigens slutning havde særligt store problemer med unge subsistensløse piger, der ofte led af kønssygdomme og for en periode måtte anbringes på et sikkert sted, indtil der kunne findes en ordning på deres forhold. Pigerne undveg gang på gang, fordi man ikke havde personale nok til at holde opsyn.

Selvfølgelig prøvede pigerne at komme væk fra de fængselslignende tilstande. En af dem flygtede ud af et vindue kun iført et lagen og talte ovenikøbet uhøvisk til den vagt, der førte hende tilbage, rapporterer vagten. Der er også piger fra børnehjem, der flygtede fra de pladser, de anbragtes i – ofte på gårde, når de 14 år gamle var konfirmerede. Også de efterlystes og anbragtes på Overmarksgården. Der var også mange efterlysninger af unge sønner. Her henvendte man sig først hos tyskerne i Staldgården, der skulle ikke så meget til for at havne der.

For eksempel efterlystes en ung boghandlermedhjælper. Vagten henvendte sig til Værnemagten og fik oplyst, at vedkommende var taget i forvaring af det tyske sikkerhedspoliti. Ved henvendelse til dem fik man op-

Oversigt over medlemmer af Kolding Vagtvaern 1944-45.

lyst, at grunden til anholdelsen skyldtes, at vedkommende på en rejse fra Lunderskov til Kolding med tog har ladet en uoverlagt ytring falde til en medpassager, der antagelig har tilhørt det tyske sikkerhedspoliti.

Men der var andre opgaver end de mange efterlysninger. Der var tilkaldelser af vagten til diverse familieoptøjer. Man skulle også ofte ud at dække vinduer til, når der havde været indbrud i butikker, eller der skulle ryddes op efter sprængninger. Der var nok at se

til – også mere pudsige opgaver. Som for eksempel blev en person, der nægtede at gå i beskyttelsesrum, indbragt og skrevet op. Der var anmeldelser om uterlighed, to personer på samme toilet. En fader bad vagten give sin søn en kraftig advarsel for ikke at komme hjem om natten. En moder bad vagten om at give sin søn en forskrækkelse, da han var ubehagelig mod sin moder, især når han var beruset. Det fremgår ikke af rapporten, om forskrækkelsen blev givet. Man blev også tilkaldt for at hjælpe med at afluse vrangvillige personer.

Så var der alle klagerne over tyskernes større eller mindre overgreb såsom stjælerier og

lignende. De mange flygtninge tog også for sig. 1 handelsgartner klagede over, at de bare havde taget 4 kasser primulaer o.s.v. En ingeniør havde forgæves prøvet at forhindre Værnemagten i at bruge gamle opmagasinerede porte fra Koldinghus til læsseramper. Der var masse af henvendelser om småting.

Så var det jo også altid godt at have forbindelserne i orden. En landsrettsagfører anmodede om at få sat vagt ved nogle møbler, en udsættelsesforretning. Vagtlederen svarede, at det var uden for Vagtværnets opgaver, og at man heller ikke havde mandskab til det. Senere kom der en lodret ordre fra borgmesteren om, at der skulle sættes vagt. Den afsendte vagtmand måtte tilkalde ekstra hjælp, fordi der samlede sig folk, som ville forhindre udsættelsen.

Mere interessant er nok tilknytningen til Modstandsbevægelsen. Det hævdes, at halvdelen af Vagtværnet var modstandsfolk, og de havde således megen glæde af vagtbilen, som da også endte med at blive sprængt i luften på et tidspunkt. Om Modstandsbevægelsen og Vagtværnet vil jeg i øvrigt henvise til vagtleder Henry Sørensens beretning i „Kolding under besættelsen“ 1946 og Eskild Winds beretning i „Besat og Befriet“ 1995, idet dette forhold naturligvis ikke fremgår af de rapporter, som jeg har haft adgang til.

Derimod kan man i rapporten læse om en af Vagtværnets mere glædelige opgaver, nemlig deres assistance til Røde Kors under de mange transporter af fanger fra de tyske koncentrationslejre til Sverige i slutningen af krigen. Man havde en højtalervogn, som deltog i modtagelsen af busserne fra Padborg, og man aflastede trætte svenske chauffører. I Kolding skaffede man mad og lignende. Helt

let var det ikke, selvom mange gerne ville hjælpe. Folk stimlede naturligvis sammen i håb om at finde pårørende. Nogle forlangte, at Vagtværnet skulle køre dem til Padborg o.s.v. Det må have været en stor glæde at kunne deltage i det arbejde.

Jeg synes, at vagtchefen, fuldmægtig T.E. Castberg fortjener en særlig omtale. Hans opgave var vanskelig. Hans tilsyn med Vagtværnet var én ting, men han var også den, der daglig måtte være mellemmand mellem befolkningen og Værnemagten. Det vigtigste var Castberg og borgmesterens forsøg på at skaffe pårørende i kontakt med fangerne på Staldgården eller forsøg på at få pakker igennem til de fængslede. Det lykkedes langt fra altid.

Det var også Castberg, der måtte bringe diverse klager videre til Kommandaturen over tyske soldaters opførsel og stjælerier, som også de mange tyske flygtninge deltog i, samt tyske drenge, der jagtede ænder og svaner i Slotssøen. Alt småt som stort måtte Castberg tage sig af og forhandle med tyskerne om. Han førte en daglig men kortfattet dagbog. Her er et eksempel fra den 28. marts 1945: „Udbetaling af lønninger, tilbageholdelse af skatter. Bestyreren af Drejens Børnehjem beklager, at der fra 3 tyske skibe i farvandet er gået folk i land, som hentede en pige og beholdt hende ombord natten over. Nu luskede sømændene atter rundt blandt børnene. Jeg henvendte mig til major Arnold, der tog affære. Der skulle også skaffes kister til de mange flygtninge, der døde. Værre var de mange beslaglæggelser af huse til Værnemagt og flygtninge. Folk er ængstelige, når de ser mig på gaden. De tror, jeg tager deres huse“, skriver Castberg i dagbogen. Tyskerne lod

På 10-årsdagen for Kolding Vagtværns oprettelse den 19. september 1954 fejredes vagtværnets indsats ved en fest. De to chefer borgmester Valdemar Juhl og fuldmægtig T.E. Castberg sidder foran nogle af vagtværnsfolkene.
Foto: P. Thastum.

skriver Castberg i dagbogen. Tyskerne lod som ingenting efter Hitlers død og blev ved med at beslaglægge, så sent som den 2. maj 1945.

Castberg forsøgte virkelig at holde orden på tingene. Når Værnemagten af en anden havde fået lov til at låne skoleborde og bænke på Riis Toft Skole, så kom Castberg og forlangte kvitteringer og aftalte løfte om tilba-

gelevering. Castbergs dagbog slutter lakonisk den 4. maj 1945 med ordene: „der foregår stadig en masse“.

Vagtværnets sidste rapport skrives 14. maj 1945. Da havde det fungeret ganske tilfredsstillende i otte måneder og dermed forhindret det rene anarki i krigens sidste fase.

Den 13. maj blev det hjemvendte politi budt velkommen tilbage ved en parade foran Domhuset. Borgmesteren udtrykte på byens vegne sin glæde over, at politiet igen kunne overtage sine funktioner. Borgmesteren benyttede også lejligheden til at sige Vagtværnet tak for veludført arbejde: „Det var ikke og kunne ikke være politi i den forstand, men det har udført sin tjeneste til byens tilfredshed“, udtalte han.

Vagtværnet blev tilknyttet politiet fra midten af maj, til det opløstes den 31. juli 1945.

KILDER:

Vagtværnets rapport 20. september 1944 - 14. maj 1945.

Henning Sørensen: "Vagtværnet", Kolding under Besættelsen, 1945.

Birgitte Dedenroth-Schou: Overmarksgårdens historie 1917-87, 1987.

Eskild Wind: I efterretningstjenesten, Besat og Befriet, Erindringer fra besættelsestiden i Kolding, 1995.

Jyske Tidende 22. oktober 1944.

Kolding Folkeblad 14. maj 1945.